

Rood Vezetsfront

Paul Moussault (red.) en Jan Lust, *Rood verzetsfront. Aanzetten tot stadsguerrilla in Nederland*, Breda: Papieren Tijger, 2009, 352 blz., 25 euro.

André Mommen

De stadsguerrilla heeft waarschijnlijk in de Bondsrepubliek Duitsland met de Rote Armee Fraktion (RAF) en in Italië met de Brigate Rosse het meeste van zich doen spreken. Beide terroristische organisaties joegen immers toen de gevestigde machten de stuipen op het lijf. Politie, geheime diensten en rechtse pers openden de klopjacht op niet alleen deze "terroristen", maar ook op hun sympathisanten en kennissen. Over de sociale en politieke oorzaken van dat terrorisme is al heel wat geschreven. Het gaat hier overduidelijk om een typisch naoorlogs verschijnsel. De opgroeiende welvaarts generatie kwam toen gewelddadig in opstand tegen zowel het kapitalisme en het imperialisme als de dreigende "fascisering" van de staat. Dat de Bondsrepubliek Duitsland en Italië het duidelijkste door dit terrorisme werden getekend, had uiteraard ook te maken met het recente onverwerkte politieke verleden van beide landen.

Voor de onzachte behandeling van de Duitse terroristen leidde tot protesten en solidariteitsacties in de meeste Europese landen. Wat niet noodzakelijk hoefde te betekenen dat Ulrike Meinhof en Andreas Baader de iconen van een generatie werden, ook al kregen ze wel bij sommigen de status van martelaren. Solidariteitsbetuigingen met de gevangen RAF-leden gingen gepaard met demonstraties, het uitgeven van pamfletten en het opzetten van hulporganisaties om gevluchte RAF-leden op te vangen en te verbergen voor de grijpgrage hand van de Duitse justitie. In Nederland ontstond aldus het Rood Verzetsfront (RVF) uit de vroegere maoïstische *Rode Jeugd*, die zelf ooit een afsplitsing van de CPN was geweest.

Het RVF verdedigde de RAF in woord en geschrift en daarna ook door het plegen

van bomaanslagen, kladderacties en het ingooien van ruiten bij de "klassenvijand" (grote ondernemers, politiefunctionarissen, enz.). Men zocht daarmee uitdrukkelijk de publiciteit en hoopte daardoor een breed publiek van sympathisanten te kweken. "Folter" werd een doeltreffende slogan om de geesten in beroering te brengen. De RAF-gevangenen werden immers in de Duitse Bondsrepubliek van elkaar gescheiden in isoleercellen gestopt en weldra ook naar speciaal daarvoor gebouwde cellen met gerechtsgebouw (Stammheim) verwezen. RAF-leden werden als wild opgejaagd en soms ook meteen doodgeschoten. Dat kwam uitvoerig in de media en deed enkel maar de verontwaardiging toenemen. Was dat niet de herleving van het Duitse fascisme met de medewerking van de vele oude nazi's die in het staatsapparaat zaten? Moest men daartegen in Nederland – en ook elders – geen verzetsfront opbouwen eer het te laat was?

Het RVF leerde van de RAF dat men uit de handen van politie en justitie moest zien te blijven. Geheimhouding bij het voorbereiden en uitvoeren van de harde acties was dus uitermate gewenst. Maar van de andere kant wilde het RVF ook informatie over de RAF en gelijkgezinde bewegingen in het buitenland verspreiden. Men plakte er dus niet alleen lustig op los, maar men benutte ook de persvrijheid door *De Knipselkrant* uit te brengen met alle mogelijke informatie over guerrilla- en andere bewegingen. Linkse juristen en medici vormden een comité om de gevangen RAF-leden in zowel de Bondsrepubliek als in Nederland te verdedigen. Ze traden ook op in vele debatten en fora die voor behoorlijk wat publiciteit zorgden. Ook al omdat men dan bij gelegenheid op de humanistische snaar kon tokkelen.

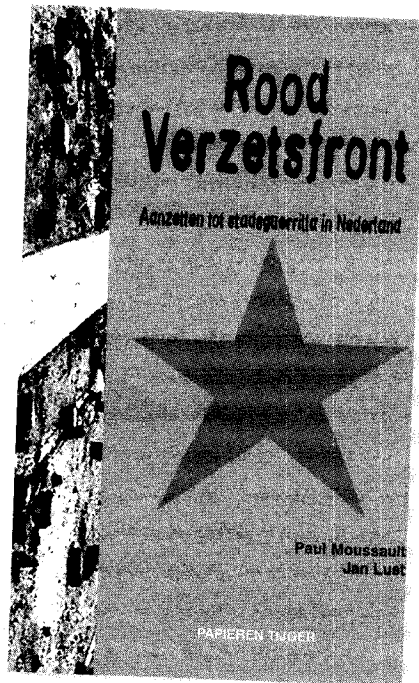
Over het RVF schreef Paul Moussault samen met Jan Lust een kroniek. Beiden waren activisten uit die tijd. Uit hun kroniek blijkt dat ze ook contacten met het *Japanse Rode Leger*, de *Action Directe* in Frankrijk, het *Volksfront voor de Bevrijding van Palestina* of de CCC in België onderhielden. Daarbij nemen beide auteurs geen blad voor de mond. Alle feiten zijn vandaag immers in Nederland verjaard. Ook de geweldplegingen tegen personen en eigendommen.

Toch is dit geen "gewoon" boek dat in verwondering wil terugblikken naar een inmiddels voorbij tijdperk. De auteurs sparen zich geen moeite om de lezer in harde termen diets te maken dat ze nog altijd volledig achter hun daden staan. Enige (kritische) afstand nemen is er niet bij. Blijkens de lange inleiding was het hun ook niet te doen om een sociologische analyse van het RVF af te leveren. In een erg militante stijl die aan de tijd van de RAF herinnert, worden echte en vermeende tegenstanders en vijanden fors aangepakt. Voor de auteurs is dus niets voorbij. De geschiedenis is trouwens nooit voorbij.

Toch blijft men na kennis genomen te hebben van dat standpunt met heel wat vragen zitten. In Nederland was er, in tegenstelling tot in Duitsland of Italië, immers nooit sprake van een "echte" stadsguerrilla, alleen maar van vluchtige en soms onbeholpen "aanzetten". Deinsde men terug om tot het uiterste te gaan en de solidariteit met de RAF in dito praktijken om te zetten? Trouwens, het einde van het RVF is nogal prozaïsch. De organisatie schrompelde na verloop van tijd eerst in elkaar tot de Groningse uitgeverij van de *Knipselkrant* en werd in 1988 bij gebrek aan middelen en mogelijkheden dan maar opgeheven.

De fut was er al eerder uit. De neergang van het RVF had te maken met het perspectiefloze van het radicale verzet tegen de gevestigde machten en ook met psychologische factoren, zoals emotionele slijtage en groeiend onderling wantrouwen aangevuld met dalende populariteit in de media, financiële uitputting en het verstrikt raken in buitenlandse terroristische netwerken, waarbij de alomtegenwoordige binnenlandse en buitenlandse geheime diensten hun slag konden slaan. Het wegebben van het jongerenverzet en de onstuitbare opkomst van de neoliberale ideologie gaven het RVF de doodsteek. De kraak- en anti-kernenergiebewegingen trokken intussen veel activistische jongeren aan. De reden hiervoor is simpel. In de meeste studentensteden wilden de jongeren graag legpanden kraken om voor zichzelf een "gratis" leefruimte te veroveren. Oprochten rond de kerncentrales konden de periodieke hang naar gezelligheid bevredigen, want met het hoofd in de wolken en de voeten in de modder trotseerde men graag aan de poorten van de kerncentrales de opgetrommelde oproerpolitie.

Het RVF kon duidelijk veel minder gezelligheid bieden. Stencilen, plakken en uitzoeken waar men desnoods een bom kon deponeren? Zoiets kon slechts enkelen boeien. Vrijblijvendheid werd voorts niet getolereerd. De acties dicteerden duidelijk de werking van de organisatie. Waarbij de erg autoritaire stijl en denktrant de verhoudingen ook nog eens behoorlijk konden verzieken. Het RVF was geen Randstedelijk fenomeen, want de harde kernen zaten in een aantal provinciesteden. Het RVF telde zeker niet meer dan 65 "leden", maar met die kanttekening dat dit lidmaatschap een afgeleide van hun participatie in de organisatie was. De namen van

de leden worden in een lijst in bijlage gegeven. Als marginaal verschijnsel, indien men aan het kwantificeren slaat dan blijkt het RVF slechts een klein groepje militanten te hebben geteld. Na verloop van tijd dienden zich nauwelijks nog nieuwe leden aan. En daar kon ook nog een spion of een provocateur tussen zitten.

Gezien de in Nederland alomtegenwoordige Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD) waren politie en justitie veelal van alles al snel op de hoogte. De BVD moest immers alle "staatsgevaarlijke" organisaties en individuen in de gaten houden in een land dat zich geen harde confrontatie met de opstandige jeugd wilde permitteren. Een zeer liberale perswetgeving die o.a. het uitgeven en verspreiden van *De Knipselkrant* toeliet, paste in dat stramien. *De Knipselkrant* werd eigenlijk niets in de weg gelegd. Het ging hier om de vrije meningsuiting. In de Bondsrepubliek, waar de meeste abonnees van *De Knipselkrant* woonden, was dat even anders. Aan de grens werden de nummers veelal onderschept. De

boekhandel mocht er geen in voorraad houden. Hierdoor was de toekomst van *De Knipselkrant* onzeker. Na verloop van tijd keerde ook het tij in Nederland. De linkse boekhandel in Nederland wilde op een gegeven moment niet meer instaan voor de verspreiding van de soms nogal dubieuze politieke boodschappen in *De Knipselkrant*. In 1988 verdween ze dan ook na eerst nog een mislukte poging om in Duitsland een illegale editie te drukken te hebben beraamd.

Op 29 maart 2009 ging Paul Moussault in de Utrechtse boekhandel *De Rooie Rat* over zijn boek in debat met de ervaringsdeskundigen Joost van Steenis en Boudewijn Chorus en de historicus Jacco Pekelder.¹ Het leverde een druk bezochte bijeenkomst op. Al snel bleek dat Moussault voor zijn eigen gelijk bleef vechten, ook al leverde hem dat soms zure kritieken van de panelleden en de aanwezigen in de zaal op. Over de oorzaken van de neergang van het RVF was iedereen het overigens eens. Het radicalisme was na verloop van tijd weggeëbd en vervangen door de neoliberale euforie van onbeperkte kapitalistische groei en consumptie. De vijver van de kraakbeweging liep leeg toen regering en gemeenten de stadsvernieuwing financierden en de grondspeculatie de rest deed. Kernenergie mocht men voortaan wel ter discussie stellen, maar dan enkel in het parlement. De anti-imperialistische strijd ging nog door, maar met de val van de apartheid in Zuid-Afrika geraakte men het laatste referentiepunt kwijt. Ook het RVF verloor zijn oorspronkelijke missie toen in Duitsland de RAF haar laatste stuip trekkingen meemaakte. De Val van de Muur deed de rest. Het kapita-

¹ Jacco Pekelder, *Sympathie voor de RAF. De Rote Armee Fraktion in Nederland, 1970-1980*, Amsterdam: Mets & Schilt, 2007, 24,95 euro.

Een monument voor Cajo Brendel

Cajo Brendel, *Die Revolution ist keine Parteisache. Ausgewählte Texte* [uitgegeven door A. Hollender, C. Frings en C. Merkord] (Unrast Verlag, Münster: 2008)

Bart van der Steen

lisme bewees toen zijn superioriteit ten aanzien van het staatsocialisme. En de solidariteit met de Palestijnse zaak kreeg eveneens een fikse knauw toen het Palestijnse nationalisme hopeloos naar zijn tweede adem zocht. In het verlengde van deze dramatische ontwikkelingen voor het Palestijnse volk ontspoon zich een discussie of Hamas, dat na de deconfiture van het Palestijnse nationalisme in de Gazastrook hegemoniaal is geworden, geen echte verzetsbeweging is die daarom ook ons aller steun hoort te verdienen.

'Het was 1975, toen Cajo in zijn oude Renault 4 op weg was naar Parijs. In zijn gezelschap bevonden zich drie radencommunisten. In zijn mond de karakteristieke pijp, in zijn linkerhand een kaart van Parijs uit 1938, de eerste maal dat hij de stad bezocht. Met de andere hand gebaarde hij wild, want hij was in een heftige discussie verwickeld. Later bleek dat de dop van de gastank bij een Belgisch tankstation was blijven liggen.' Zo begint *Die Revolution ist keine Parteisache*, een postume selectie uit het werk van de gerenomeerde en onlangs overleden radencommunist Cajo Brendel. Het boek – dat naast politieke stukken ook autobiografische schetsen en herinneringen van strijdmakkers bevat – is een eerbetoon geworden aan deze marxist die bijna zeventig jaar actief was en 'anti-partij communisten' over de hele wereld beïnvloedde.

Brendel werd in 1915 geboren in een middenklassegezin. Tijdens de economische crisis van de jaren dertig werd hij politiek actief. Hij radicaliseerde snel en kwam in contact met de radencommunistische Groep van Internationale Communisten (GIC). De GIC zag de Sovjet-Unie als een staatskapitalistisch project en weigerde haar overheersing over het radicale deel van de arbeidersbeweging te accepteren. Zich baserend op Marx' stelling dat de bevrijding van de arbeiders slechts het werk der arbeiders kan zijn, keerde ze zich tegen de voorhoedepretenties van de communistische partijen. De GIC ging echter verder in haar redenering en keerde zich ook tegen de sociaaldemocratische arbeidersorganisaties, zowel haar partijen als vakbonden. De arbeiders hadden geen leiders nodig. Sterker nog, de leiders van arbeidersorganisaties werden onherroepelijk deel van het kapitalistische systeem en zouden vervolgens tegenover hun aanhan-

gers komen te staan. Zo was het tijdens de Eerste Wereldoorlog gegaan – toen de Duitse sociaaldemocraten de 'godsvrede' afkondigden en de oorlogspolitiek van de Duitse heersers steunden – en zo zou het altijd gaan. In plaats van te vertrouwen op vakbonden en partijen was het zaak voor arbeiders om hun eigen organisaties op te bouwen: de arbeidersraden.

Zijn hele leven heeft Brendel aan deze overtuiging vastgehouden en zijn werk heeft sindsdien uit drie bestanddelen bestaan: 1) theoretische artikelen/boeken waarin hij het leninisme aanvalt en de radencommunistische methode verklaard, 2) historische studies over perioden van zelfstandige arbeidersstrijd, en 3) beschouwingen over contemporaine arbeidersopstanden, stakingen, etc. Later in zijn leven heeft hij, op uitnodiging van de redactie van het online geschiedenistijdschrift *Onvoltooid Verleden*, ook enige autobiografische opstellen geschreven.

In de nieuwe bundel zijn alle vier deze aspecten van Brendels werk vertegenwoordigd en we krijgen zo een goed beeld van zijn politieke leven: we zien niet alleen zijn politieke werk, maar we kunnen ook lezen over zijn ervaringen uit de tijd dat hij zijn stukken schreef; we krijgen niet alleen de basisprincipes van het radencommunisme voorgeschoteld, maar zien ook hoe Brendel deze methode actief gebruikte in zijn commentaar op de Rotterdamse havenstaking in 1970 of een van zijn laatste artikelen, over de wilde acties bij de Nederlandse Spoorwegen in 2001. Vooral dit laatste is erg interessant, omdat er de laatste tijd geregeld aandacht was voor Brendels werk – in 1998 gaf de anarchistische uitgeverij Rode Emma nog een kleine bloemlezing van zijn werk uit, en in 2001 verscheen een Duitse vertaling van zijn studie over leermeester en pionier van het radencommunisme Anton Pannekoek – maar deze

concentreerde zich vooral op zijn meer fundamentele politieke stellingnames. Nu kunnen we daarnaast echter ook lezen hoe Brendel al pijprokend en discussiërend Parijs binnenrijdt, congressen bezoekt en eigentijdse arbeidsconflicten becommentarieert. [N.B.: Brendels herinneringen zijn al grotendeels toegankelijk voor een Nederlands publiek. Zijn herinneringen zijn te lezen op www.onvoltooidverleden.nl, en zijn autobiografisch opstel over de GIC in de jaren dertig verscheen onlangs in *Kritiek. Jaarboek voor socialistische Discussie en Analyse 2008*.]

In al zijn stukken komt echter zijn wantrouwen tegenover arbeidersorganisaties en arbeidersleiders naar voren. Zijn kritiek op Lenin en het bolsjewisme, op de rol van de vakbonden tijdens de Rotterdamse havenstaking of op de neoleninisten van Nieuw Links is zeer scherp, maar zijn antwoord op de vraag hoe de arbeidersstrijd dan wel verder geholpen kan worden is minder overtuigend. Volgens Brendel kan men slechts onderzoek doen, schrijven voor arbeiders en discussiëren met arbeiders. In een interview aan het einde van de bundel verklaart Brendel: 'we houden de mensen een spiegel voor waarin zij de betekenis van hun eigen bestaan herkennen'. Praktisch betekende dit dat Brendel samen met kameraden naar die plekken reisde waar arbeiders betrokken waren in wilde acties, met hen sprak en discussieerde, en er vervolgens over schreef. 'Ik heb nooit tegen stakers gezegd, "jullie kunnen het beste dit of dat doen." Ik heb slechts elke keer geprobeerd over de betekenis van hun handelen te discussiëren. Dat is geen passief optreden.'

Hier stuiten we op de grenzen van het radencommunisme: het socialisme is een zaak van de arbeiders (in een interview verbreedt Brendel dit begrip van fabrieksarbeiders tot loonarbeiders, maar het is

opvallend dat er in het geheel geen aandacht is voor bijvoorbeeld boeren of mensen zonder vaste aanstelling) en niemand anders. Dat betekent niet alleen dat de strijd voor het socialisme alléén in de fabrieken gevoerd kan worden, maar ook dat niemand daar verder bij kan helpen. Want 'niet-arbeiders', of het nu activisten zijn of studenten, zullen alleen maar de leiding van de arbeiders overnemen en hen verraden; niet omdat het slechte mensen zijn of omdat ze het verkeerd menen, maar omdat dit nu eenmaal een maatschappijwet is. Zo wordt de inhoud van de term socialisme wel heel erg beperkt en het radencommunistische project, dat in feite bedoeld is om arbeiders te emanciperen (om te beginnen van de overheersing van hun organisaties), een verlamme doctrine.

Ook in een ander opzicht is Brendels doctrine erg beperkt. Dat de Sovjet-Unie niet werkelijk communistisch was, maar 'staatskapitalistisch' kwam volgens de radencommunisten doordat Rusland ten tijde van de revolutie nog niet kapitalistisch was. Rusland was nog feodaal, en daarom kon Lenins revolutie slechts een burgerlijke revolutie zijn. De voorwaarden voor een socialistische revolutie waren nog niet vervuld en daarom was het bolsjewistische project gedoemd te mislukken. Hetzelfde gold in feite ook voor de Spaanse revolutionairen ten tijde van de burgeroorlog. Zij waren weliswaar syndicalistisch en brachten fabrieken in beheer van de arbeiders, maar omdat Spanje in de jaren dertig nog een achterlijk land was, moest deze revolutie wel mislukken. In feite was zijn interpretatie van het marxisme erg orthodox en mechanisch en ook dat komt keer op keer naar voren in zijn artikelen.

Cajo Brendel heeft een indrukwekkend oeuvre nagelaten en met *Die Revolution ist keine Parteisache* is er een evenwichtige bloemlezing op de markt gekomen. Bren-

dels systematische uiteenzettingen over het radencommunisme en de kritiek op het leninisme zijn nog altijd van belang. Zijn historische studies en autobiografische teksten zijn zeer de moeite waard. Brendel toont duidelijk de fundamentele zwakheden van de leninistische en sociaaldemocratische doctrines en praktijken. Zijn eigen antwoord op de vraag 'wat te doen' is echter even problematisch als die van het leninisme en de sociaaldemocratie.

De meester legt het nog één keer uit

Antonio Negri, *Reflections on Empire*. Polity Press, 2008, 202 blz., €24,25

Bart van der Steen

Met de publicatie van het boek Empire in 2000 – nog geen half jaar na de Battle of Seattle – zetten de Italiaanse filosoof Antonio Negri en de Amerikaan Michael Hardt zichzelf op de kaart als twee van de belangrijkste ideologen van wat toen nog de antiglobaliseringsbeweging heette. Hun pleidooi voor een internationale, kleurrijke beweging van jongeren, flexwerkers, migranten en arbeiders werd door sommigen beschouwd als de “bijbel van de antiglobaliseringsbeweging”. Maar er was ook kritiek op Negri’s ingewikkelde manier van redeneren. Daarnaast werden door 11 september belangrijke stellingen achterhaald. In zijn nieuwe boek geeft Negri een overzicht van zijn belangrijkste ideeën en gaat hij tevens in op de belangrijkste veranderingen in zijn denken sinds Empire.

Het gaat hier om een handzame bundel die vooral ten doel heeft de ideeën uit *Empire* te verduidelijken en voor een breder publiek toegankelijk te maken. De ruggengraat van het boek wordt gevormd door zes korte essays – ‘lessen’ genaamd – waarin Negri de belangrijkste concepten van zijn politieke denken verklaart. De lessen worden afgewisseld door langere essays die vooral dienen ter verdieping. Het centrale idee van Negri is dat we ons in een overgangsfase bevinden van het kapitalisme. De tijd waarin het systeem gestuurd, gereguleerd en beschermd werd door nationale overheden, is definitief voorbij. In plaats daarvan is er een nieuwe, supranationale entiteit in wording die deze taken van de nationale overheden zal overnemen. En deze nieuwe entiteit zal ook de expansie van ‘het kapitaal’, haar winsten en de repressie van het protest hiertegen voor haar rekening nemen. Vakbondsstrijd binnen een nationaal kader, parlementaire partijen, nationale acties – het is allemaal achterhaald. In plaats

hiervan gaat het om het verzet van de ‘multitude’, een kleurrijke massa van activisten, jongeren, migranten, etc. In de strijd tegen *Empire* spelen zij de hoofdrol. Dit is de reden waarom Negri’s ideeën zo populair zijn onder antiglobalisten; zij vormden zo’n kleurrijke beweging.

Negri besteedt veel aandacht aan de vraag wat precies de term ‘multitude’ inhoudt en hoe deze is ontstaan. Volgens Negri is het ontstaan van *Empire* nauw verbonden met de neergang van manuele (fabrieks)arbeid sinds de jaren zeventig. In plaats daarvan is ‘hoofdarbeid’ (*immaterial labour*) overheersend geworden. Niet de productie van goederen, maar de vormgeving, distributie en verkoop zijn de belangrijkste sectoren geworden. Mensen werken niet meer in de fabriek, maar op kantoor of – nog beter – thuis. Werk is per definitie flexwerk geworden – mensen hoeven niet meer op vaste tijden op hun ‘werk’ te zijn – en onttrekt zich steeds meer aan strenge controle van werkgevers. Tegelijkertijd is dit soort werk altijd collectief; in alledrie de gevallen staan werknemers in contact met anderen. Er vindt zo een kwalitatieve verandering plaats: werken wordt samenwerken, en deze samenwerking heeft geen controle of opdrachtgever meer nodig. Op deze manier brengt het kapitalisme-nieuwe-stijl een nieuwe tegenovergestelde klasse voort. De ‘arbeider’ vormt niet meer haar grootste bedreiging, maar de multitude. En in plaats van de vroegere arbeidersklasse – die de macht van de heersende klassen wilde óvernemen – maakt de multitude haar heersers simpelweg overbodig. Een belangrijke vernieuwing is het feit dat oorlog een centrale plaats heeft ingenomen in Negri’s denken. Oorlog is volgens hem de meest uitgesproken staat van *Empire*: het disciplineert en onderdrukt de multitude op de meest zichtbare wijze. Ook de oorlogen in Irak en Afghanistan

ziet Negri als conflicten tussen *Empire* en multitude, in oorlogen tussen staten gelooft hij niet.

Dit soort ideeën zijn erg interessant en Negri is zonder twijfel een origineel marxistisch denker. Tegelijkertijd is het echter opvallend dat hij geen enkele poging doet zijn stellingen empirisch te onderbouwen. Dus geen tabellen of cijferreeksen waaruit blijkt dat wat hij zegt, ook echt wáár is. En dat was in feite een van de belangrijkste kritiekpunten op zijn eerdere boek: Negri levert geen bewijzen voor zijn stellingen. En ook een andere cruciale vraag wordt niet beantwoord: tegenover wie moeten activisten hun eisen formuleren als de nationale overheid werkelijk zo irrelevant is geworden? En op welke manier moeten ze te werk gaan?

Negri is vooral een abstract politiek filosoof. Hij staat daarmee in contrast tot twee andere andersglobalisten: Naomi Klein (*No Logo*) en Noreena Hertz (*The Silent Takeover*). Want terwijl Klein en Hertz faam verwierven door hun mescherpe analyses en nadruk op empirische onderbouwing, wordt Negri nergens écht concreet.